

En svensk-finsk skulpturgrupp från 1200-talet.

Under denna rubrik har baron af Ugglas i Finskt Museum 1934 givit en utredning av Saltviks och Sundkrucifixens stilistiska och

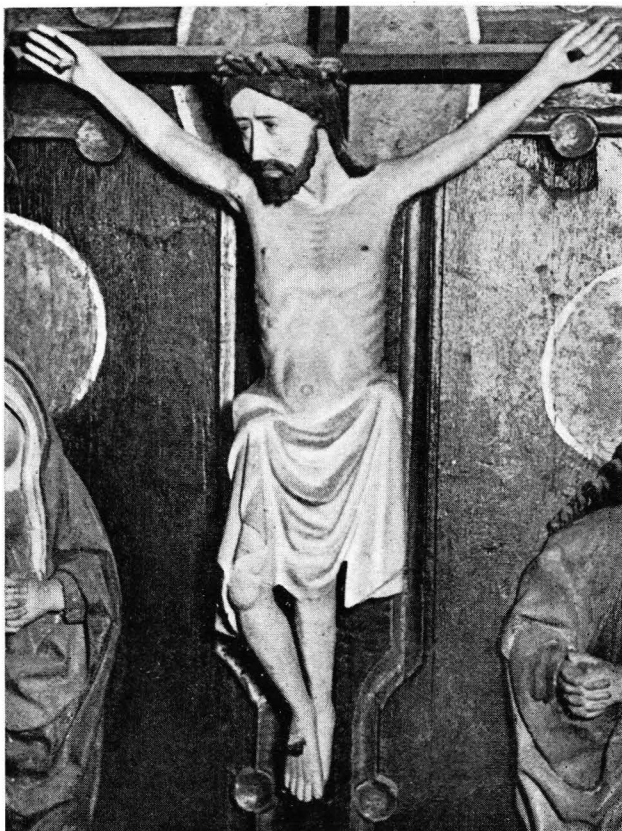

Fig. 1. Krucifix från Lybeck.

ikonografiska källor. Jag har kunnat meddela författaren några tillägg till hans framställning, vilka jag här, på hans inrådan, ber att få framlägga.

Baron af Ugglas har som ett kännetecken för de båda krucifixen framhållit deras samband med tysk plastik. Han har bland de tyska förbindelserna pekat på den sachsiska konstens stora krucifixgrupper, liksom ju även »Sachsen» betecknar härstamningen för den tyska stil, som under förra delen av 1200-talet på ett avgörande sätt format den svenska skulpturens ansikte. Ugglas har emellertid mycket riktigt hänfört de båda krucifixen till slutet av 1200-talet, och

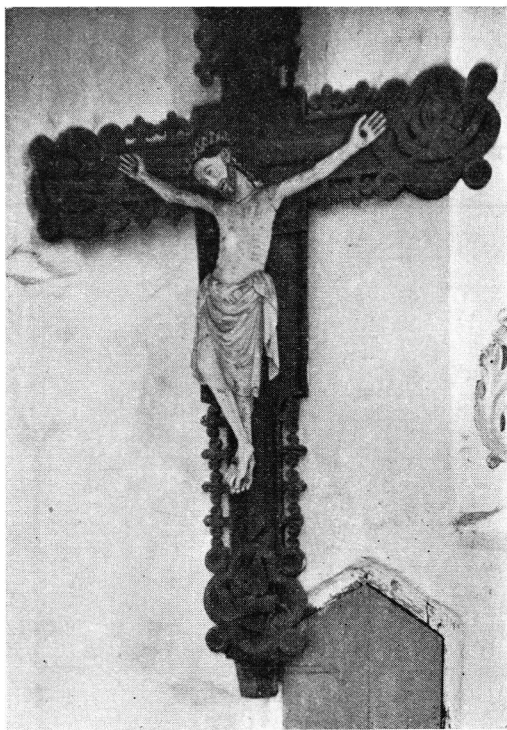

Fig. 2. Krucifix från Ruchow.

det ligger alltså nära att vid jämförelsen beakta, utom verk från det tidiga 1200-talet sådana som de sachsiska monumentalkrucifixen, även skulpturer från århundradets slut. Från denna tid finnas emellertid knappast jämförbara träskulpturer i det egentliga Sachsen.¹ Det bör även observeras, att Sachsen efter mitten av det 13. århundradet icke mera behövdes som förmedlare för den tyska konsten på dess väg till Norden, nu kunde och måste konsten tvärtom söka sig fram över

¹ Monumentalskulpturverkstäderna i Magdeburg äro under denna tid orienterade åt annat håll, och deras arbeten kunna icke användas för en närmare jämförelse.

Lybeck, Tysklands port mot Skandinavien. Under förra hälften av 1200-talet hade den uppåtsträvande handelsstaden icke ännu kunnat utveckla en egen konst, den var själv avhängig av konsten i Westfalen och Sachsen¹ och således ett genomgångsland för denna på dess väg norrut. Men efter seklets mitt framväxer i Lybeck, genom sammansmältning av nedärvda westfalisk-sachsiska och franska element, en egen konst.² Efter denna tid måste man, då tyska stilinflytanden göra sig gällande i Norden, i främsta rummet rikta uppmärksamheten på Lybeck, ty denna stad var nu en knutpunkt, icke blott för handeln och det ekonomiska livet, utan även för kultur och konst.³

Det är huvudsakligen yttre omständigheter, som bidragit till, att blott få lybska skulpturer från denna tid ha bevarats, långt färre än de samtidiga verken i Skandinavien.⁴ Detta faktum bör hållas i minnet, då man går att med de finländska jämföra tvenne lybska krucifix, det ena från Katarina kyrka i Lybeck, nu i kapellet på Vorwerk begravningsplats (avb. 1), det andra från Ruchow i Mecklenburg (avb. 2).

Inga urkundliga data rörande dem ha bevarats. Det kräver en ingående och noggrann undersökning för att fastslå dateringen; krucifixens ställning i den lybska plastiken ger emellertid ett datum omkring 1300.⁵ I detta sammanhang är deras plats inom den tyska konsten likväl av mindre intresse än deras förhållande till de finländska krucifixen. Redan vid första blicken är det klart, att de lybska krucifixen i detaljerna, i långt högre grad än de äldre sachsiska, äga beröringspunkter med de finländska. Gemensam är först och främst en annan proportionering: kroppen är väsentligt kortare, huvudet i jämförelse härmed tungt och runt, kompakt; hållningen är mindre gracil och onaturalistisk, tvärtom mera samlad och klarare accentuerad. Armarna äro dragna neråt, de bära, kroppen tynger, hänger, benen äro lagda lätt över varandra, och huvudet — och detta är avgörande för tidsställningen — faller ännu ej ned på skuldran, det böjes blott under lidandet, en rest av den sachsiska förebildens

¹ Jfr *H. Wentzel*, Ein Werk des Sigrifr in Mölln, Fornvännen 1937, Häfte 2.

² Jfr *Hans Wentzel*, Lübecker Monumentalskulpturen aus dem Ende des 13. Jahrhunderts, Jahrb. d. Preuss. Kunstsammlungen 58, 1937, Heft 1.

³ Jfr *Fritz Rösig*, Geschichte Lübecks im Mittelalter, i Geschichte d. freien u. Hansestadt Lübeck, s. 28, 1926.

⁴ Jfr *Hans Wentzel*, Lübecker Malerei und Plastik 1250—1350, Stand d. deutsch-schwedischen Forschung, i Geistige Arbeit III, nr 14, s. 9, 1936, och min under arbete varande framställning av den lybska skulpturen före mitten av 1300-talet.

⁵ Vi kunna icke här upprepa denna undersökning, utan få nöja oss med en hänvisning till det i not 4 nämnda påbörjade arbetet.

monumentala storhet. Väsentligen förändrad är isynnerhet behandlingen av ländklädet. Den rika och mångfaldigt detaljerade draperingen på de sachsiska krucifixen har vikit för en enklare och naturligare stoffverkan, ländklädet faller i stora veck i överensstämmelse med tyngdlagens krav. Ännu är klädet tämligen långt, också här igenom — liksom genom huvudets hållning — är krucifixet olikt 1300-talets typ;¹ men vecken visa redan tendens att ordna sig i över varandra ställda bågar. Ytterligare ett kriterium för det stilistiska och ikonografiska sambandet ger huvudets formgivning: benans placering, det nedfallande långa håret och framför allt huvudets hållning.

I fråga om huvudets form äro beröringspunkterna mellan krucifixen i Saltvik och i Katarinakyrkan i Lybeck särskilt påfallande, medan i ländklädets behandling Saltvikkrucifixet mera tyckes påminna om Ruchow, Sund åter i högre grad om Lybeckkrucifixet. En närmare detaljjämförelse vill jag dock icke försöka genomföra, då jag icke sett de åländska krucifixen i original.

Med denna hänvisning till lybsk konst vill jag likväl ej beteckna de båda krucifixen som exportarbeten från Lybeck. Mot ett dylikt antagande talar avgörande korsens form, vars förutsättningar af Ugglas övertygande har klarlagt. Visserligen uppvisa även de sachsiska och nordtyska krucifixen det ovanpå korset lagda »stängkorset», men de märkvärdiga korsändarna i form av små *ædiculæ* kunna blott förstås som egna skandinaviska typvarianter, olika de lybska korsformernas. Och först här, så tyckes det mig, får Rimbokrucifixet sin betydelse. Stilistiskt böra de båda finländska korsens härledas ur nordtyska skulpturer, ikonografiskt höra de till en svensk produktion och visa sig härigenom som skandinaviska konstverk.

Hans Wentzel.

REFERAT.

Eine schwedisch-finnische Skulpturengruppe aus dem 13. Jahrh.

Im Anschluss an af Ugglas Behandlung der Kruzifixe von Sund und Saltvik auf Åland, deren Datierung in den Ausgang des 13. Jhs er gutheisst, macht Verf. auf ihre stilistische Ähnlichkeit mit zwei Lübecker Kunstwerken aus derselben Zeit, nämlich dem Kruzifix aus der Lübecker Katharinenkirche in der Kapelle des Friedhofs Vorwerk und dem Kruzifix in Ruchow in Mecklenburg aufmerksam. In der Form des Kopfes berühren sich das Kruzifix in Saltvik und das aus der Lü-

¹ 1300-talets krucifixtyp med sin brutna S-form med de framför kroppen trappformigt ordnade bågvecken formuleras i Tyskland för första gången klart på mittportalens tympana i Strassburgs och Freiburgs katedraler.

becker Katharinenkirche besonders eng, während in der Gewandbehandlung das Kruzifix in Saltvik mehr dem Ruchower und das in Sund mehr dem Lübecker zu gleichen scheinen. Stilistisch sind die beiden äländischen Kruzifixe von norddeutschen Skulpturen abzuleiten, ikonographisch gehören sie — wie der von af Ugge las vorgenommene Vergleich mit dem Kruzifix von Rimbo zeigt — zu dem schwedischen Werk und erweisen sich dadurch als skandinavische Kunstwerke.